

Göran B Nilsson

DEN KÄLLKRITISKA PROCESSEN

En studie i sunt förnuft

1.

Det är en gammal men fortfarande gångbar uppfattning, att källkritikens hantverksregler ”i stort sett [är] ett systemiserat sunt förnuft”.¹ Sant nog, men tyvärr också missvisande nog, eftersom det finns flera typer av sunt förnuft. De reduceras här till två, som arbetar med olika sundhetskriterier, det *vardagligt* sunda förnuftet och det *vetenskapligt* sunda förnuftet. Deras respektive sociala bärare kallas här Realisten respektive Vetskaparen.²

I vår vardagliga, ständigt pågående historieskrivning säger det sunda förnuftet, att vi omöjligt kan bilda oss en självständig och allmängiltig uppfattning om alla händelser och sammanhang i det myllrande nuet. Om inte annat skulle ett sådant försök resultera i asocial handlingsförlamning. Till hjälp för vår nödvändiga, nöd-torftiga orientering och prioritering kommer emellertid Gud, Evolutionen och Samhället oss till hjälp genom att tillhandahålla olika former av auktoritativ expertis, som förhoppningsvis vet bäst och i vart fall bättre.

En ofrånkomlig men tolerabel nackdel med denna expertis är att vi endast ofullständigt kan pröva sanningshalten i expertens utsagor. Men vad är alternativet? För små barn är det i vilket fall som helst ett svårfrånkomligt måste att hedra sin fader och sin moder, och även om de vid mognare år kan göra fadersuppror och skolka skolan, så måste tomrummet fyllas med andra *sociala auktoriteter*, även om man dåmera har större valmöjligheter mellan de föreställda gemenskaperna på Internet, i TV, radio och press.

Rent praktiskt sett sparar den oreflekterade sociala auktoritetstron en mängd dyrbar tid och krafter åt Realisten, som kan ägna dem åt roligare ting än kritisk prövning av alla möjliga utsagor. Samtidigt förverkligar han lättare individuella och kollektiva plusvärden såsom bekräftelse, identitetsskapande och social samhörighet. Plusvärden som enligt min mening med orättvis överdrift satiriseras av Ulf Peder Olrog i klassikern ”Filosofisk Dixieland”. Här har Olrog samlat världens främsta filosofer genom tiderna, och med ”Nietzsche på trumpet” enas de om en gemensam refräng:

Du ska göra som Svenssons gör
och inte skilja dig från mängden.

GÖRAN B NILSSON

Du ska tro det som Svenssons tror,
om Du ska tro nåt alls.
För att jämt vara den som stör
kan inte löna sig i längden.
Du ska göra som Svenssons gör,
om du gör nåt alls.

Självklart har dock Olrog en poäng, när han påpekar hur människans socialt värdefulla imitationslusta kan urarta i hjordinstinkt. Likaså Pieter Brueghel d ä, när han låter blind leda blind rakt in i diverse fördärv. En ansvarig samhällsbyggare har därför all anledning att gardera sig mot denna fara genom att främja forskning som lutar sig mot det *vetenskapligt* sunda förnuftet.

Det vetenskapligt sunda förnuftet överensstämmer med det vardagligt sunda förnuftet i tron att det existerar en objektiv verklighet, som är oberoende av människans uppfattning av densamma. Bådadera är också villiga att tillgripa likartade konstgrepp för att nå bättre kunskap om denna faktiska verklighet. Sålunda har Kåre Lunden visat hur redan de norska medeltidsbönderna ägnade sig åt rationellt teori bygge med hypotetiskt-deduktiv metod, trots att denna metod skulle få vänta sekler på sin teoretiska formulering. Men hur ska man annars kunna förklara 1100-talslagarnas föreskrifter om gödsling av åker?³

Det vardagligt sunda förnuftet sätter dock gränser för hur långt objektivitetskravet ska drivas. Dels av de praktiska skäl som inledningsvis specificerats. Dels, och mera kontroversiellt, därför att vissa grundläggande värdesystem a priori klassas som objektiva; kritik av sådana evangelier kan inte drivas längre än till en viss gräns. För det vetenskapligt sunda förnuftet är däremot kravet på objektivitet (allmängiltighet, sanning) ett grundläggande måste.

Den som inte vill hålla med om det kan sluta läsa här.⁴ Men även den som fortsätter läsa, måste hålla med om att det absoluta objektivitetskravet stöter på oöverkomliga hinder. Människan är ofrånkomligen alltings mått, Arkimedes punkt saknas och ovissheten om framtiden gör även den säkraste kunskap preliminär. Icke desto mindre har vetenskapens envetna strävan efter preliminär objektiv kunskap givit häpnadsväckande resultat. Med naturvetenskapens hjälp klyver Realisten numera atomer och modifierar gener, som var honom fullkomligt främmande för bara hundra år sen.

Men atomer och gener har ingen vilja och gör inga egna teoretiska anspråk. Detta till skillnad från de individer och kollektiv som är kulturvetenskapens studieobjekt. Än värre, kulturvetaren är själv människa och därmed obönhörligen utsatt för samma förskevande faror som sina studieobjekt.

Redan av dessa anledningar har kulturvetaren anledning att trappa ned sina objektivitetsanspråk, nöja sig med att heta Vetskapare och gardera sina utsagor med självreflexiv ironi. Däremot kan och bör Vetskaparen utnyttja de möjligheter som trots allt finns att höja sig till ett distanserande metaplan, där forskaren ge-

nom att uppträda som lidelsefri marsmänska kan befria sig och mänskligheten från en del av den sociala auktoritetstrons avigsidor, bl a genom källkritik.

2.

En genomgående idé för källkritiken är – som nedan ska visas – att metodiskt eliminera eller minimera risken för förskevning genom diverse välkända allmänmänskliga svagheter hos källproducenterna. Och vitsen är att svagheter ska vara just *allmänmänskliga*, dvs universella och oberoende av titel, lönegrad, ålder, kön, religionstillhörighet och andra för den sociala auktoritetstron viktiga markörer.

Trots detta sant demokratiska inslag är risken stor att Realisten reagerar negativt, eftersom Vetskaparens tekniker och metoder förefaller honom mera verklighetsfrämmande än verklighetsfrämjande. Detta gäller källkritiken men detta gäller redan Vetskaparens bruk av fotnötter, referenslistor, register etc. Kort sagt den yttre vetenskapliga apparaten, som i alla tider – åtminstone under min yrkesverkssamma tid – har irriterat Realisten som ett meningslöst påhäng. Eller tvärtom – men lika illa – tagits som garanti för innehållets pålitlighet, dvs som grund för social auktoritetstro, i detta fall tron på Vetenskapen. Paradoxalt nog, eftersom ett grundläggande syfte med fotnötter etc är just att underminera denna form av social auktoritetstro!⁵

Ty väl medveten om behovet av att själv utsättas för samma objektivistiska prövning som han ägnar sina studieobjekt, spelar Vetskaparen här med öppna kort, som ska *underlätta* läsarens kritiska granskning av hans påståenden. En absurd eller sjukligt masochistisk tanke i Realistens ögon, men en självklarhet för Vetskaparna och då inte bara anhängarna av filosofen Karl R Poppers falsifikationistiska läror.

Ja, det är förvisso (allmän)mänskligt att fela, och det redan på det elementära planet, där forskaren har att lägga en solid grund för kommande, mer avancerade källkritiska övningar genom att återge källans symboler korrekt, genom att tolka dem korrekt och genom att hänföra dem till korrekt genre. Redan här kan Vetskaparens slarvfel (bristande *akribi* med ett finare ord) få allvarliga konsekvenser, som – i bästa fall – snabbt avslöjas av läsaren med hjälp av de självdestruktiva fotnötterna.⁶

Därmed må vara nog sagt om de viktiga preliminärerna, där Vetskaparen plågar sig själv, och övergå till den s a s egentliga källkritiken, där han plågar sina källproducenter. Även här gäller grundregeln att gardera för allmänmänskliga svagheter, vars tillvaro villigt erkänns av Realisten. Vilket inte hindrar denne att förkasta den stränga källkritikens läror som stridande mot sunt förnuft. Och det kan jag i viss mån hålla med om när det gäller den inledande uppdelningen av källmaterialet i lämningar och berättande källor.

GÖRAN B NILSSON

3.

Den traditionella källkritikens exercis brukar inledas med svårbegripliga utredningar av skillnaden mellan källmaterialets två grundläggande typer, *lämningar* (kvarlevor) och *berättande* (symboliska) *källor*. Utan skönjbar framgång försökte jag för några decennier sedan undanröja denna onödiga stötesten med definitionen ”lämningar = källor som uppfyller närhetskravet (i tid och rum) till 100 %”.⁷ Jag vidhåller att denna definition är pedagogiskt gångbar men är numera redo att erbjuda en även teoretiskt sett bättre, som utgår från postulatet att all historia som kan skrivas redan är skriven (av det förflutnas människor).⁸ Detta innebär, kort sagt, att *alla* artefaktiska (= människotillverkade) källor ska uppfattas som berättande källor, även om en del av dem (t ex ett slagbord av lärkträ) bara berättar indirekt om källproducentens historiegörande.

Även den som mot förmodan inte håller med om detta postulat, bör ändå med glädje kunna acceptera den därav följande och mer behändiga nya uppdelningen av historikerns källmaterial i två grundläggande typer: de *medvetet berättande* och de *omedvetet berättande* källorna. Därmed kan de svårhanterliga lämningarna överföras till en mera lätthanterlig kategori, de omedvetet berättande källorna.⁹

För att ge ett litet exempel: Om en handskrift av Geijer lägger ut texten om Odens göranden och låtanden, så är textens symboliska innehåll en medvetet berättande källa om Odens historia. Däremot – kan man tänka – har det inte varit G:s avsikt att med sin handskrift påstå något om 1820-talets skrivstil, papperskvaliteter eller bläcksorter; i dessa avseenden är handskriften en omedvetet berättande (och därmed utmärkt användbar) källa för ortografihistorikern.¹⁰

Lika med de härmed avskaffade lämningarna har de omedvetet berättande källorna fördelen av att slippa tendenskritikens skärseld. Dock och märk väl inte den tendenskritik som ingår i den inledande klassifikationen av det berättande källmaterialet som medvetet/omedvetet och som för min del gärna får kallas äkthetskritik, men ännu hellre *autenticitetskritik*.¹¹ Frånvaron av god sådan ger förfalskare av alla sorter fritt spelrum; den skicklige förfalskarens kännemärke är just konsten att få förfalskningen att se ut som en lämning, som en omedvetet berättande källa.¹²

4.

Vad gäller den ”egentliga”, inre källkritiken, har jag sammanfattat dess grundläggande kriterier under tre rubriker som tar sikte på att fastställa källproducentens kvalitet vad gäller

- A. Närhet (i tid och rum).
- B. Beroende.
- C. Tendens.

Alla tre kriterierna avser att – såvitt möjligt – distansera Vetskaparen från social auktoritetstro och i stället få honom att pröva, huruvida inte källproducenterna (trots allt) lider av välkända, allmänmänskliga svagheter. Dit hör minnets egen-

skap att försvagas med tiden och kvalitativt försämras genom att det interna arkivmaterialet förenklas, förgrovas och förgylls (*närhet* och *tendens*). En annan allmänmänsklig svaghet – oundviklig i vardagslivet även för experter – är *beroendet* av sociala auktoriteter, som får ersätta våra begränsade möjligheter att direkt iaktta ett händelseförlopp, en lycka som förunnas endast producerer av s k *primärkällor*. Men dessas sanningsvärde ökas ju inte av att de blir trodda av *sekundärkällorna* i samtid och eftervärld.

Så långt är Realisten, dvs det vardagligt sunda förnuftet, med på noterna. Han är till och med villig att markera sin anslutning till det källkritiska programmet genom att vid behov mildra sitt ursprungliga övertagande av källproducenternas uppgifter med ett ”kanske”, ett ”möjligen” och ett ”förmodligen”. Alltid något. Och erkännas måste att den källkritiska apparaten är en kostsam, tidskrävande apparat, som lämpligen reserveras för situationer, där de röda lamporna blinkar.

Med röda lampor menar jag de *motsättningar* mellan källornas uppgifter, som det är den skolade källkritikerns plikt och vardagsmat att uppmärksamma, gärna även i små och obetydliga sammanhang. Lättja och allmän hygglighet får därvid inte leda till den arbetsbesparande lösning som heter *harmonisering* av källorna, dvs gissningen att båda nog har rätt på sitt sätt.¹³

Den stränge källkritikern intar en avvisande hållning till all harmonisering. Hans favoriserade lösning är tvärtom att borra vidare i syfte att kunna företa ett *val* mellan de motstridande uppgifterna (där endera då kommer att förkastas). Nu börjar det bränna till på allvar, eftersom den förkastade uppgiften kan härröra från en social auktoritet, som ligger Realisten varmt om hjärtat, och som nu riskerar en större eller mindre fläck på sitt rykte (satt av en sentida och därför troligen mera okunnig historiker).¹⁴

Än mer bränner det naturligtvis till, när letandet efter motsättningar sätts i system, och det var just vad de stränge källkritikerna drog i gång med på 1910-talet i Norden, för Sveriges del genom bröderna Lauritz och Curt Weibull. De tog sig före att ur ett skånskt förankrat, skandinavistiskt perspektiv skärskäda nyckelhändelser i den etablerade svensk-nationella historieskrivningen från medeltid till stormaktstid.

5.

Weibullarnas första bräckjärn hette *beroendekritik*. För att nu ta exemplet Tåget över Bält vintern 1658, så var alla sentida sociala (inkl vetenskapliga) auktoriteter bedövande eniga om att centralgestalten i detta ovanligt djärva, framgångsrika och konsekvensfyllda krigsföretag hette Erik Dahlbergh. Men kunde detta möjligen bero på att eftervärldens auktoriteter hade litat på varann och sparat arbete genom att skriva av en äldre expert i stället för att gå på djupet? Från hand- och läroboksförfattare går ju ofta en rak linje bakåt via Nationalencyklopedin, Nordisk familjebok, F F Carlson, E G Geijer osv till – ja vad?

Mycket riktigt – kunde Curt Weibull konstatera – slutade den första beroendekedjan i en enda källgrupp, Erik Dahlberghs livfulla memoarer ("dagbok") och relationer, som inte hade börjat tryckas förrän vid mitten av 1700-talet. Dessförinnan hade historikerna saknat intresse för Dahlbergh och i stället lovordat kung Carl X Gustafs hjältemodiga insats. Denna äldre beroendekedja slutar i den officiella krigsrelation, som delgavs ständerna vid 1658 års riksdag i Göteborg.

Redan här förelåg en motsättning och därmed ett problem att lösa. Men Curt Weibull slutade inte här som Realisten skulle göra med den subjektiva (= alltför tidiga) gissningen "i stora drag torde dock" eller harmoniseringens "både Dahlbergh och kungen". En sträng källkritiker går vidare i processen med hjälp av källkritikens två andra huvudkriterier. Än så länge har dock en närmare analys av de två grundkällornas *tendens* inte mycket att erbjuda. Att kungens roll som hjälte inför riksdagen överdrivs kan man givetvis misstänka. Samma misstanke drabbar t f generalkvartermästarens minnen. Men är man en sann hjälte måste ju relationer och memoarer lika sanningsenligt bli hjältemodiga.

Nej, än så länge har beroendekritiken och tendenskritiken bara givit grönt ljus för fortsatt kritiskt arbete, och då, i processens nästa fas, står *närhetskriteriet* centralt. Tydligare än de andra kriterierna är det inte bara kritiskt utan också *konstruktivt* till sin karaktär. Dels eftersom det kräver ett kvalificerat uppsökande av samtida källor i spridda arkiv och bibliotek, dels eftersom dessa källor skall utgöra grunden för den förbättrade konstruktion av en redan konstruerad verklighet, som historikern har att uppföra.¹⁵

Det var följaktligen till detta arbete som Curt Weibull koncentrerade sin uppmärksamhet, och där återstod fortfarande det mesta att göra, i synnerhet som äldre forskning haft en så snäv inriktning på Carl X Gustafs och Erik Dahlberghs personliga insatser. "Tåget över Bält", konstaterade Weibull, "har i själva verket aldrig skildrats på grundval av kvarlevor och samtida berättande källor."¹⁶

Weibulls systematiska dammsugande efter sådana *nära* källor gav en rik skörd, svenska och danska brev, order och rapporter från de närmast inblandade, dit också ska räknas den franske ambassadören Terlon, som regelbundet berättade från svenska högkvarteret hem till Paris.

Curt Weibulls bearbetning av detta material räckte inte bara till en ingående dag-för-dag-skildring. Den gav framför allt en ny dimension åt Tåget över Bält som ett kollektivt militärt storföretag, vilket hade "varit planlagt och förberett med helt annan omsorg och grundlighet än Erik Dahlberghs och en senare historieskrivnings framställningar låter ana." Hjältefrågan framstod därmed som mindre intressant, i synnerhet som kungens avgörande roll var självklar. Det hindrade dock inte Weibull från att ersätta Dahlbergh som isspanare med en väl belagd men till namnet okänd svensk major! Och som kungens närmaste rådgivare framstod enligt Weibull den danske renegaten och stormannen Corfitz Ulfeld. Dags alltså att låta Dahlbergh byta uppgift på krigsteatern och bli en av de många birollsinnhavarna:

Erik Dahlbergh har icke varit den närmaste upphovsmannen till Carl X Gustafs beslut att gå över Bält; hans rekognoscering av isen icke varit utslagsgivande; hans råd icke bestämt Nordens öde. En övergång av Bält ingick alltsedan landgången på Fynen oavbrutet i Carl X Gustafs planer; de avgörande besluten om övergången ha grundats på andra rekognosceringar och rapporter än Erik Dahlberghs.

6.

Ja, så ska en strängt källkritisk slipsten dras. Ty här göres ingen skillnad mellan jude och grek. Om en viss person i det samtida källmaterialet endast dyker upp som huvudansvarig för en preliminär rekognoscering och som en, den där missade tåget den 6 februari (generalkvartermästaren hann inte ifatt kungen förrän den 11), spelar det ingen roll om vederbörande heter Svensson eller Dahlbergh, ty så var det med den saken. Frågan om vederbörandes anseende i eftervärlden har – inskräpte Curt Weibull – inget med historisk vetenskap att göra.

Ja just en jude eller en grek är väl tillräckligt lidelsefri för att acceptera ett sådant resonemang. Svårare är/var det för en infödd svensk nationalist, en Realist, som inte tål att se hur en av stormaktstidens yppersta män (sprungen ur folket dessutom) får sitt rykte nedsvärtat på lösa grunder. Och ett givet motmedel för den retade Realisten är att stoppa in en aktiv Dahlbergh i de hål som oundvikligen är tillfinnandes i det nära källmaterialets mer eller mindre glesa maskor. Ty där ”bör” han ”antagligen”, ”rimligen” eller rentav ”säkerligen” ha funnits.

”Gissningar av denna art överflöda i svensk historisk forskning”, konstaterade Curt Weibull, när han fem år senare återkom i ärendet för att bemöta en rad motinlägg. ”Det vore på tiden, att denna ’gissningarnas’ tid snart tillhörde det förgångna i svensk historisk forskning.”¹⁷ En forskning där man annars till Weibulls glädje numera hade dragit en skarp gräns mellan amatörer och vetenskapsmän.

En from förhoppning plus en förhastad slutsats.

7.

Omvärderingen var weibullarnas livsluft, men den hade och har sina problematiska sidor.¹⁸ Dit hör svårigheten att göra den till praktisk sanning. Ty till och med i de fall när en omvärdering inte blir motsagd, visar den gamla värderingen en förvånansvärd livskraft bara genom att den redan finns spridd i så många upplagor. Och eftersom dessa i Sverige inte bränns på bål, så är det lätt hänt att den gamla värderingen återuppstår som galten Särimmer, när någon okunnig social auktoritet får tag i den och auktoriserar den på nytt. Det gamla avskaffade faktum har m a o återkommit som *faktoid*.

Detta fenomen har särskilt uppmärksammats av Martin Kylhammar och ska här bara belysas med ett enda av många tänkbara och tankvärda exempel.¹⁹ I Svensk Uppslagsbok 1947 inhämtas sålunda under uppslagsordet Juntan följande:

GÖRAN B NILSSON

Juntan, namn på en studentklubb, eg. ett matlag i 1790-talets Uppsala, betraktad som en härd för ”jakobinism och de vådligaste grundsatser”; den hyllade Kants filosofi och entusiasmerades av franska revolutionen. Dit hörde bl.a. Benjamin Höijer, H. Järta, G. A Silverstolpe.

Denna karakteristik kom att i väsentliga delar revideras och nyanseras av Olof Dixelius i hans doktorsavhandling om Den unge Järta år 1953. Vilket inte hindrar att man i Nationalencyklopedin av år 1993 kan läsa:

Juntan, studentklubb i 1790-talets Uppsala, betraktad som en härd för jakobinska åsikter. J:s centralgestalt var filosofen och Kantlärjungen Benjamin Höijer. Även Hans Järta hörde dit.

Man behöver inte vara weibullian för att se vilken källa NEs radsparande redaktör har varit beroende av.²⁰

Än värre blir det naturligtvis, när omvärderingen blir omtvistad. Och om de gammaldags storsvenskar numera torde vara utdöda, som förtörnades över Curt Weibulls behandling av Erik Dahlbergh, så återstår en annan konserverande omständighet som Weibull var väl medveten om, faktoidens litterära lyskraft:

Erik Dahlbergh är en otillförlitlig sagesman. Ur litterär synpunkt är emellertid berättelsen i hans s.k. dagbok ett konstverk. De berömda scenerna i Dalum Kloster, på Nyborg slott, på Stora Bälts is och vid fredsbanketten på Fredriksborg med Erik Dahlbergh själv som huvudperson äro tecknade med övertygande dramatisk kraft.

Det dramatiska har överväldigat och misslett en senare historieskrivning.

Ja, denna omständighet kan lätt överväldiga och missleda en ännu senare historieskrivning än Curt Weibulls. Den nämligen som sysselsätter sig med synteser, t ex av Sveriges historia från urminnes tider till våra dagar. Ty för det första är en syntetiker värd namnet definitionsmässigt en Realist, som varken har tid eller möjlighet att egenhändigt penetrera det nära källmaterialet ens för en femtioårsperiod.²¹ Han eller hon måste i stor utsträckning förlita sig på de sociala auktoriteternas – helst givetvis de vetenskapligas – vittnesbörd.

Men om auktoriteterna nu är oeniga, vad göra? Jo, där har valet underlättats för den syntetiske Realisten, såtillvida som den skarpa gränsen mellan amatörer (mest pensionerade ämbetsmän enligt Weibull) och vetenskapsmän (med ”lång och omsorgsfull utbildning”) av här outredd anledning suddats ut sedan Curt Weibulls dagar. Och en realistisk amatör behöver inte tveka om hur man ska lösa problemet med motsättningar. Harmonisering är den givna metoden, inte minst därför att den ger Realisten chansen att inta en bekväm position höjd över de stridande parterna, i det här fallet dahlberghianer och weibullianer.

Sagt och gjort, sa Herman Lindqvist. Läsarna av Lindqvists ”biblia pauperum” över stormaktstidens Sverige behöver alltså inte gå miste om det självlysande Dahlbergh-citatet ”Nu bror Fredrik skola vi talas vid på god svenska” (förstärkt med gammalstavning och mildrat med harmoniseringens ”lär”). Ännu ett klasiskt citat går att rädda om Dahlbergh får spela huvudrollen vid åtminstone ett

tillfälle, natten mellan den 5 och 6 februari 1658, då den stora marschen beslöts. Samtidigt får nämligen Lindqvist chansen att sparka litet på de ensidigt och överdrivet kritiska weibullianerna (priset är lågt: den okände majorens rekognosceringsrapport opereras bort ur historien, men vilken läsare vet eller bryr sig om den?).

Kungen gick och la sig, men mitt i natten lät han kalla på Dahlbergh igen: ”Säg på ert samvete”, sa kungen, ”kan armén gå över och vill ni råda därtill?” Dahlbergh hade upprepat att han var övertygad om att isen höll.

”Detta tillfälle är alltför kosteligt att låta så gå förbi.”

Huvudkällan för vad som hände i högkvarteret är Erik Dahlberghs dagbok, skriven på ålderns höst [obs!] långt efteråt. Nutida forskare har starkt ifrågasatt en hel del [obs!] i boken, men ingen kan [obs!] förneka faktum, att kungen på natten den 5 februari beslöt att blåsa till uppbrott och avmarsch, och att detta beslut togs på hans ansvar.²²

Så ska en populistisk slipsten dras.

8.

Om bröderna Weibull jämförelsevis framstår som vetenskapliga ljusgestalter, måste man dock medge, att även solen har sina fläckar. I likhet med Herman Lindqvist var bröderna sålunda väl medvetna om den snygga förpackningens övertalningsvärde. Deras stilkonst var dock av annat slag, Lauritz’ rentav romantisk med noga beräknade teatereffekter, lillebror Curts knapp och skarpskuren på ett sätt som fick hans slutsatser att likna matematiska bevis.

Retorisk förmåga är inte att förakta när det gäller att fånga läsare och bilda skola, men befrämjar inte det Popperska idealet att göra allt för att falsifiera inte bara andras utan även sina egna hypoteser. Som Svante Nordin har demonstrerat i en elegant uppsats om Lauritz Weibull och Stockholms blodbad, kunde det därför hända, att misstänkt skakiga källor med ”rätt” innehåll undslapp den stränga källkritikens skärseld.²³ En annan omständighet, som verkade i samma negativa riktning var weibullskolans alltför generösa definition av begreppet ”kvarleva” (lämning), som ibland räddade nära källor från välbehövlig tendenskritik.²⁴

”Skall vi dra den slutsatsen”, frågar Svante Nordin, ”att källkritiken endast varit en skylt, hissad för att dölja reala, makt- och vetenskapspolitiska intressen, manövrer i skolans, klassens och den egna ställningens tjänst?” Nej! svarar Nordin, men tillräckligt ironiskt för att provocera mig att ställa fram ännu ett exempel på den stränga källkritikens förmåga att skapa objektiverande distans, ett exempel, där forskarna inte kan misstänkas dölja några förskevande reala intressen. Fallet är desto mer intressant som det visar det fortfarande behovet av källkritik även när det gäller den pågående historien. Jag tänker på Elsa och Hans Villius lilla bok från 1966, Fallet Raoul Wallenberg.

GÖRAN B NILSSON

9.

Hans Villius kan kallas den siste weibullianen, såtillvida som hans doktorsavhandling från 1951 "Karl XII:s ryska fälttåg: källstudier" hade en undertitel, som därefter inte varit tänkbar på de historiska institutionerna i landet. Under sin docenttid i Lund tjänade sedan unge Villius nya källkritiska sporrar genom att utföra en del grovarbete åt Curt Weibull, som blivit aktuellt efter dennes uppsats om Tåget över Bält. Villius tog bland annat itu med en ingående granskning av det sena källmaterial, som Weibull avfärdat summariskt på principiella grunder, närmare bestämt Erik Dahlberghs diverse relationer och sk dagbok.

Även här fanns det märkliga upptäckter att göra för en erfaren källkritiker. Dahlberghs minnesfel – och de gällde inte bara Tåget över Bält – visade sig nämligen inte bottna i normal glömska "på ålderns höst" för att citera Lindqvist. Tvärtom kunde Villius avslöja Dahlbergh som en inpiskad skälm eller, mera objektivt uttryckt, som en målmedveten medelålders historieförfalskare. "List, förslagenhet och skrupelfrihet karakteriserar de metoder han tillgrep" blir Villius slutomdöme.²⁵

Ett slående exempel på detta ger två av de relationer om danska kriget, som Erik Dahlbergh år 1681 serverade rikshistoriografen Samuel Pufendorf för att komma med på översta hyllan i dennes skildring av Karl X Gustafs ärorika historia. Relationerna är på tyska och författade av två initierade militärer, översten Johan von Gorgas respektive generaladjutanten Friedrich von Ahrensdorff. Dock bara till synes, eftersom Dahlbergh i själva verket hade hyrt in två kopister för att skriva ut dessa båda egentillverkade aktstycken. Smart gjort av Dahlbergh, som dock inte var tillräckligt smart att sopa undan spåren i sitt arkiv.²⁶

En tacksam uppgift alltså för autenticitetskritiken – bara någon kom på tanken att utöva den. Nästa tacksamma uppgift för Villius blev att att reda upp och ut en omdiskuterad händelse i engelsk historia, mordet på Maria Stuarts make 1567, tacksam också därför att den konversibla brittiska historikertraditionen hade stått främmande för den kontinentala källkritikens humorfria läror.²⁷ Men Villius mönstergilla uppvisning av den källkritiska metodens möjligheter i boken "Kassettbrevens gåta" hann tyvärr bara komma ut på svenska, andra upplagan 1956.²⁸ Året därpå övergav Hans Villius den akademiska karriären för att starta en ny och troligen mer välkänd på Sveriges Radio, där han med tiden skulle bli en social auktoritet i historiska frågor för hela svenska folket.

Dock med undantag av en fråga, Fallet Raoul Wallenberg, där Hans Villius i nära samarbete med makan Elsa år 1966 presenterade en analys av det förhållandevis rika offentliga aktmaterialet "enligt alla källkritiska regler" (125). Resultatet blev chockerande, ryssarna hade rätt!. Raoul Wallenberg hade av allt att döma dött en (o)naturlig död i Ljubljankafängelset natten mellan den 16 och 17 juli 1947. Sorgligt men sant.

Slutsatsen råkade naturligtvis i frontalkollision med Realistens gradering av de

sociala auktoriteternas sanningsvärde. Å ena sidan satte makarna Villius tilltro till ”en papperslapp från en fängelseläkare”, å andra sidan underkände de ett viktigt vittnesmål från den ansedda läkaren Nanna Svartz, som vid ett möte med en sovjetisk kollega i Moskva 1961 fått veta att Wallenberg fortfarande levde (på mentalsjukhus). Horribelt!

Om inte makarna Villius hade tänkt på det förut, fick de nu veta att det inte räcker för en historiker att tillämpa källkritikens processregler med fantasi, inlevelse, sakkunskap och logiskt skarpsinne, det måste också mod till. I varje fall när det gäller samtidshistoria. Ty om Curt Weibull hade fått en jämförelsevis behaglig resa med skarp men städad motkritik i Tidskrift i fortifikation och andra facktidsskrifter, anklagades makarna Villius nu för fosterlandsförräderi i dags- och kvällspress och av anonyma röster i telefon.

Ett annat och större problem är att Vetskaparen i allmänhet är illa ställd, när det gäller att få sina resultat omsatta i samhällelig praxis. Så var i hög grad fallet för makarna Villius. Så här i efterhand skulle man kunna göra en kostnadsberäkning av hur mycket energi och pengar, som kunde ha sparats om svenska UD hade följt det Villiuska upplägget, när det gällde att lösa återstående gåtor. Ty så skedde icke, och så har fortfarande icke skett. ”Fallet Raoul Wallenberg” är visserligen med i litteraturförteckningen till den senaste vitboken, men det finns inga spår av att den blivit använd eller ens läst.²⁹

Ännu år 1991 höjdes ett och annat ramaskri, när modernhistorikern Bernt Schiller stödde makarna Villius grundläggande tes i sin bok ”Varför ryssarna tog Raoul Wallenberg”. Sedan dess har emellertid den förbättrade arkivsituationen efter järnridåns upphissande arbetat till förmån för samma tes liksom årens gång (en levande Raoul Wallenberg, f 1912, blir alltmer osannolik). De fortsatta intensiva undersökningarna belyser sålunda en underskattad eller okänd sida hos historievetenskapen, dess oundvikliga ambition och förmåga att göra *framtidsprogno- ser*. Dessa prognoser skiljer sig dock från vanliga prognoser genom att endast avse den historiska forskningens framtid. All vetenskap värd namnet gör nämligen generaliseringar, påståenden osv utifrån ett begränsat antal belägg. Historikern implicerar därmed, att framtida belägg i nytt källmaterial kommer att bekräfta hans (gärna Popperskt djärva) generaliseringar och påståenden, i det här fallet t ex påståendet att Raoul Wallenberg gick ur tiden 16–17 juli 1947. Så har också skett. Och förnekas skall heller inte att den fortsatta seriösa forskningen har kunnat fylla ut makarna Villius preliminära bild med diverse intressanta kompletteringar, t ex att stats säkerhetsminister Abakumov sände en skrivelse rörande Wallenberg till utrikesminister Molotov den 17 juli, ”som med största säkerhet innehöll uppgiften om att han var död.”³⁰

Och dock. För UD:s arbetsgrupp blir slutsatsen ännu år 2000 den gamla vanliga.

Det fastslogs inledningsvis att det ryska beskedet om Raoul Wallenbergs död kan accepteras endast om det kan bekräftas bortom varje rimligt tvivel. Detta har icke

GÖRAN B NILSSON

skett, dels beroende på avsaknaden av trovärdigt dödsbevis, dels därför att vittnesmål om att Raoul Wallenberg varit i livet efter 1947 icke kunnat avfärdas. Bördan att bevisa att Raoul Wallenberg är död ligger på den ryska regeringen (169).

Mot denna förstokelse hjälper det inte att Vetskaparen hänvisar till sin av Karl Popper propagerade metod att (i Stefan Björklunds formulering) söka objektiv kunskap ”i en process där vi systematiskt eliminerar våra misstag och fördomar.” Dels har Popper själv framhållit det preliminära även i denna kunskap, som alltid kan, ja till och med bör sökas falsifierad. Dels är allt tvivel rimligt för den troende i fråga om utsagor, som förnekar hans grundläggande dogmer.

Ur psykologisk synvinkel är det givetvis naturligt, att nära släktingar till Raoul Wallenberg inte går med på att svika sin livsuppgift. Och ur politisk synvinkel är det förståeligt att svenska UD varit ytterst angeläget att reparera gamla försyndelser. Men det är inte skäl nog för Vetskaparen att överge sin metafysiska utgångspunkt om behovet av preliminär objektiv kunskap. Han bör dock betänka att hans kriterier för vad som ska anses för rimlig bevisning är en omdömesfråga, som kräver att omdömet skolas. Samt att det är en svår, ja omöjlig uppgift att övertyga *alla* Realister. Däremot är det en angelägen uppgift att fortlöpande upplysa så många Realister som möjligt om t ex de källkritiska metoderna i syfte att åstadkomma vad man kan kalla största möjliga *kommunikativa gemenskap* mellan det vardagliga och det vetenskapliga sunda förnufts förtroende.³¹

Föreliggande uppsats är avsedd som ett bidrag till denna upplysningsverksamhet. Det har synts mig angeläget att demonstrera för såväl Realister som Vetskapare, att den stränga källkritikens process faktiskt har kunnat åstadkomma både välskapade och sunda barn, trots sina filosofiska frågetecken.³²

Än mer angeläget skulle det vara, om fler Realister än de som utbildas i historia vid våra högskolor fick delta i några källkritiska metodövningar av traditionellt slag. De ger nämligen en erfarenhet, som varit en omvittnad aha-upplevelse för fler än mig. Den nämligen att det ibland faktiskt är möjligt – även för lilla jag – att utleta det objektivt rätta(ste) i ”en process, där vi systematiskt eliminerar våra misstag och fördomar.” En annan lärdom för ryggmärgen är rutinen att granska källornas verklighetskonstruktion ur *producentperspektiv*. Det vill säga inte blott tyda och förstå producentens budskap utan också fråga vad producenten vill åstadkomma med sitt budskap och varför.³³ I våra dagar behövs mer än tillförne en sådan vaccination av vetenskapligt sunt förnuft, hotat som detta är inte bara utifrån av naiva Realister utan också inifrån av distanslös hermeneutik och subjektivistisk kunskapssociologi.

Noter

- 1 K Kjeldstadli: *Det förflutna är inte vad det en gång var*, 1998:163.
- 2 För teorin om sociala bärare se C Edquist & O Edqvist: Social Carriers of Technology for Development, *SAREC Report R3*:1979. Den erkänt grova typiseringen Realist – Vetenskapare är närmast inspirerad av Martin Kylhammars analys av fem olika typer av kunskap i *Tvärnsnitt* 2001:1. En särskilt intressant variant av Realisten för den historiske Vetenskaparen är Journalisten (i sin egenskap av det skapets historieskrivare). För en närmare utläggning av de bådas kontrasterande möjlighetsrymder se min artikel i *SvD* 19/7 1998, ”Konsten att förtränga vetenskap” (1. Historia ”framlänges” – Anakronistiska värderingar. 2. Komplexifiering – Förenkling. 3. Nyansering – Tillspetsning. 4. Mindre tidspress – Stark tidspress. 5. Systematisk insamling av källmaterial – Sensationella fynd. 6. Intersubjektivitet – Politisk sprängverkan). Om den Naive Realisten se G B Nilsson: Historia som historia, *HT* 1990, omtr i *Den lycklige humanisten*, Carlssons 1990, avsnitt 2.
- 3 K Lunden: Er humaniora vitskap?, *Nytt Norsk Tidsskrift* 1985:2:50. ”Årsakssammenhengen mellom meir korn og meir kugjødsel kan ikkje observerast direkte; han er ein hypotese, ein teori.”
- 4 Detta är inget skämt. Som Jacques Monod inskräper (*Chance and necessity. An essay on the natural philosophy of modern biology*, 1970, eng övers 1997), innebär postulatet om objektivitet ett etiskt (och därmed subjektivt, godtyckligt) val.
- 5 Som ni just ser, har fotnoten också en stilistisk funktion, som tillåter författaren att polemisera, nyansera och sidobelysa utan att bryta huvudtextens flöde.
- 6 Några exempel ur egen praktik får här räcka. Inkorrekt läsning: I P A Hanssons dagbok 1941 står bl a ”värre är att”, vilket Leif Björkman läste som ”värre än att”; detta fick sorgslustiga konsekvenser för hans avhandlingsbehandling av transiteringsfrågorna (där det mindre viktiga blev viktigare än det viktigare). Inkorrekt tolkning: Sven Brisman och Olle Gasslander tolkade ett viktigt yttrande till statsrådsprotokollet av finansminister Palmstierna 1856 som ett tillstyrkande, men om man läser det till slut utmynnar det i ett avstyrkande. Inkorrekt genre: Genre är ett uttryck för en gråzon i den inledande skapningsidentifikationen, där källgranskaren placerar in källan i ett standardiserat, institutionaliserat, icke problematiserat och förhoppningsvis oproblematiskt sammanhang. Man kan t ex karakterisera ett aktstycke som ”ett brev”, vilket bl a förutsätter att aktstyckets budskap har nått fram till adressaten. Men det som G B Nilsson i polemik mot G Andrén kallade brev från L De Geer till Carl XV, var i själva verket ett brevkoncept, som i det av kungen mottagna brevet hade utsatts för diverse omformuleringar, så där fick Nilsson ge sig. Å andra sidan framkom därmed nytt material (ändringarna) med högt potentiellt källvärde.
- 7 G B Nilsson: Om det fortfarande behovet av källkritik. Jämte några reflexioner över mid-sommaren 1941. *HT* 1973: 173–211.
- 8 För en närmare utläggning av denna text se G B Nilsson: History as an artificial science i B Dahlbom, S Beckman & G B Nilsson: *Artifacts and Artificial Science*, A&W International, 2002: 93–130.
- 9 Dikotomin medvetna/omedvetna torde duga i praktiska sammanhang. Till den psykologiska djupborrande historikern överlåter jag att placera in en möjlig mellangrupp, de undermedvetet berättande källorna.

- 10 Härmed är också sagt att alla medvetet berättande källor måste vara sammankopplade med en omedvetet berättande källa, vilken (i det här fallet papperet och bläcket) manifesterar de andliga symbolerna i den materiella verkligheten. Detta förhållande förklarar en hel del av teoretikernas oundvikliga trassel, när de ska utreda skillnaden mellan lämning och berättande källa. – Det bör vidare observeras, att den traditionella källkritiken inte skulle ha klassificerat Geijers berättelse som källa utan som bearbetning eller litteratur. Enligt min fortfarande bestämda mening är detta ett praktiskt gångbart men teoretiskt olyckligt förfaringssätt, se Nilsson *HT* 1973: 176 ff, 197 f, och jfr nedan not 33.
- 11 Jfr Nilsson, *HT* 1973: 182 not 7 (termen äkthet förutsätter att källan själv uttalar sig i frågan).
- 12 Den store förfalskaren van Meegerens storhet låg inte bara i att han målade Vermeerska motiv som Vermeer själv utan fastmera i att han såg till att lurats även i detaljerna, där han producerade till synes omedvetet berättande källor med tidstrogna penselhår och färger. Vad gäller lärorika studier i förfalskningens konst hänvisas till Ingemar Carlssons monumentala exempelsamling i *På lögnens väg*, 1999.
- 13 För att ta ett färskt och oskyldigt exempel, så noterar Lage Rosengren i sin avhandling *Jord och folk*, Göteborg 2001:52 not 44 hur uppgifterna om Harald Stakes på Hönsäter i Österplana död varierar mellan Magnus Höjers bokuppgift (från 1882) år 1795 och jordeböckernas (före) år 1767. "Förmodligen [obs!] har Höjer skrivit fel angående Harald Stakes död; kanske [obs!] skall årtalet i stället vara 1765." Exemplet illustrerar hur harmoniseringens "mähända" besparar historikern merarbete, i det här fallet att uppsöka kyrkböckerna eller, enklare, någon av adelns tryckta ättartavlor.
- 14 Jfr föregående not, där den (förment) felaktige Höjer inte blir utsatt för en mera omfattande kritisk värdering av sin produktion utan slipper undan med en liten anmärkning för slarv (på tryckeriet?)
- 15 Om historikerns re-konstruktion av en konstruktion, *inte* av en verklighet, se Nilsson 2002.
- 16 C Weibull: Tåget över Bält, *Scandia* 1948–49: 6, jfr 22. CW markerade här principiell skillnad gentemot äldre forskning, där general Gustaf Björlin redan år 1921 hade framställt vägande invändningar mot Dahlberghs version. – Med termen kvarleva avsåg weibullarna tydligen även den speciella typ av berättande, nära samtida källa, som har siktet inställt på framtiden i form av planer, prognoser och s k performativa yttranden (såsom order o dyl), jfr Weibull i *Scandia* 1953–54: 169 och nedan 187.
- 17 C Weibull: Historisk forskning och Tåget över Bält, *Scandia* 1953–54: 182.
- 18 En sådan problematisk sida är omvärderingens parasitiska natur, dvs att omvärderaren utgår från värderarens problemställningar. Vad det gällde nyskapande i den vägen lämnade de stränga källkritikerna fria händer åt den enskilde forskaren att på eget ansvar utforma sin vetenskapliga "dikt över fakta" (E Arup), något som visserligen – medgav L Weibull – lätt blev "en balansgång på en ofta tunn och skälvande lina", (cit i) Nilsson *HT* 1973:198f.
- 19 Jfr M Kylhammar i *Tvärsnitt* 2001:1 och *Dagens forskning* 2002:9ff.
- 20 Detta ställde i sin tur till det för O Hägerstrand, som alltför sent blev uppmärksam på Dixelius' insats (jfr OHs avhandling "Juntan" som realitet och hörsågen, 1995). – För längre texter och för mer komplicerade beroendeförhållanden krävs långa parallelltryck,

- vilket ingick i weibullarnas standardrepertoar, se exempelvis C Weibull, *Sc* 1953/54: 172 f, 177 ff, 184 och H Villius, *Sc* 1951/52: 95 f, 100 f, 114 ff, 119 f.
- 21 Tro mig och jfr G B Nilsson: *André Oscar Wallenberg I–III* (1984–1994) med för- och efterstudie (1981, 2001).
  - 22 H Lindqvist: *Historien om Sverige [3]; När Sverige blev stormakt*, 1994: 504. Innebörden är oklar, såtillvida som Curt Weibull tvärtom understrukit samma faktum liksom kungens ansvar.
  - 23 S Nordin: Lauritz Weibull och Stockholms blodbad – till frågan om det historiskt-kritiska genombrottet, *Tvärsnitt* 1993:3:32–43. Utan att försvara L Weibull i det konkreta fallet vill jag dock påstå att tillvägagångssättet är legitimt i den källkritiska processens slutskede, se därom Nilsson HT 1973:196, 202. För en träffsäker parodi på Lauritz Weibulls manér se C G Andræ: Skåningarnas utvandring. En sägenhistorisk undersökning. I *Festskrift till Sven A Nilsson* (stencil), 1959:6–9.
  - 24 För Curt Weibulls definition se ovan not 16. Lauritz klassificerade två (huvudsakligen) berättande källor som kvarlevor, eftersom de var ”ännu bevarade moment i själva det ifrågasvarande händelseförloppet”, Nordin 35. Jörgen Weibull räknade länge ”samtida aktmaterial” som kvarlevor, Nilsson 1973: 185 not 6.
  - 25 H Villius: Erik Dahlberghs relationer om danska kriget 1657–58, *Scandia* 1951/52: 87–124, jfr densamme: Erik Dahlbergh i spionuppdrag 1658, *Scandia* 1953/54: 1–21 och Operation Själland augusti 1658, sst 22–40. För en populär sammanfattning se H Villius: *Sex dagböcker från fem seklar*, 1992: 19–35.
  - 26 Villius undersökningsresultat hindrar självfallet inte H Lindqvist att låta Dahlbergh idogt krypa omkring i löpgravarna vid Fredriksodde. Den valsem gick däremot inte hem hos Pufendorf (Villius 1951/52: 117 ff). Ett exempel på historieskrivningens förfall sedan 1680-talet?
  - 27 Och gör väl så än, om man får döma av den pinsamma händelsen för ett fåtal år sedan, då den kände experten Hugh Trevor-Roper gick i god för äktheten hos Hitlers ”återfunna” dagböcker. I Norden sitter den källkritiska skolningen fortfarande nog djupt, vill jag påstå, för att etablerade akademiker här inte ska drabbas av liknande skandaler.
  - 28 För den senkomna engelska versionen se H Villius: The Casket Letters: a famous case reopened, *Historical Journal*, 28, 3 (1985): 517–534.
  - 29 *Raoul Wallenberg: Redovisning från den svensk- ryska arbetsgruppen* (444 sid). Aktstycken utgivna av Utrikesdepartementet II:52, 2000.
  - 30 Helene Carlback-Isotalo: Dags att avsluta Wallenbergfallet?, *HT* 1992:411. För en annan uppfattning se R Karlbon: Mortifikation som historiskt och juridiskt problem, *HT* 1993:300ff, jfr den fortsatta debatten i *HT* 1994:98 ff (Carlback-Isotalo), *HT* 1994: 630 ff (Karlbon, Carlback-Isotalo).
  - 31 Ett genomarbetat program för att åstadkomma och vidmakthålla denna ”deliberative community” (B Williams’ term) återfinns i Stefan Björklunds ingående studier Forskningsanknytning genom disputation (1991) och En författning för disputationen (1996). Björklunds övergripande och angelägna tes är ”att kritisk rationalism plus dialog, d.v.s. ’disputation’, bör spela en avgörande roll på såväl vetenskapens som politikens och moralens (rättsvisans) område” 1991:114.

GÖRAN B NILSSON

- 32 För frågetecknen se Nilsson *HT* 1973. Det kanske allvarligaste gäller den gamla lättsinniga uppfattningen att observationssatser (kognitiva påståenden) inte är (mer eller mindre) teoriimpregnerade. Även det absoluta källbegreppets ersättande med det funktionella har bidragit till upplösningen av den äldre källkritiska historikergemenskapen, eftersom källkritikens innehåll blir beroende av vilka frågor forskaren behagar ställa till det förflutna. Sträng källkritik med ty åtföljande omvärderingar är sålunda numera vanligare på ett ideologiserat metaplan, där en radikal, kollektiv tendenskritik diskvalificerar källproducenter, men inte för deras allmänmänskliga brister utan för deras antagonistiska grupptillhörighet (klass, kön), jfr därom L-G Johansson: *Introduktion till vetenskapsteorin*, 2 uppl (u t), 2002.
- 33 Denna kritiska fråga bör också – och inte minst – ställas till den sk litteraturen, dvs den typ av källor, som styr historikerns problemställning, val av källmaterial och förklaringsarbete, t ex olika former av samhällsvetenskaplig teoribildning. För en föredömlig sådan kritisk granskning utifrån ett humanistiskt dynamiskt historikerperspektiv se Ylva Hasselberg: *Spindeln i nätet – Erik Johan Ljungberg, lojalitet och ingenjöridentitet på Domnarvet och Skutskär 1875–1896*, Uppsala Papers in Financial and Business History, 16 el 17, 2002. Hennes tendenskritik (av nätverksteorier) sammanfattas under 4 rubriker, som kan generaliseras att gälla även andra samhällsvetenskapliga teories bristande förmåga att 1) förklara förändring, 2) beakta individuellt handlande, 3) anlägga kvalitativa aspekter, 4) tillgodose ett helhetsperspektiv ("alla krafter spel"). Till denna (nya) typ av källkritik inom humanistisk, dynamisk historieskrivning, ämnar jag återkomma i annat sammanhang.